

UDC.78.481

KOBZA: REGARDING ORIGIN OF NATIONAL MUSIC INSTRUMENT**Zinkiv Irina**, doctor of Art Criticism, Professor,
Lviv National Music Academy n.a. M. V. Lysenko, Lviv

Aim of the article – to highlight the topic of Ukrainian kobza genetic origins in comparison with lute-like instruments of the neighboring Slavic peoples during the period of Middle Ages – Renaissance.

Research methodology. The article, apart from solely organological methods, uses the methods of isolating ethnocultural substrates, historical reconstruction, and linguistics.

Results. The Eastern Slavic lute-like instruments considered for the period of Middle Ages – Baroque showed that kobza is one of the oldest musical instruments of the Ukrainian people, the origins of which date back to pagan period of its history. Arab authors mention it at the beginning of the X century as three-string tanbur – ling-neck lute, which could be the prototype of ancient Ukrainian long-neck kobza. The instruments, analyzed on the frescoes of «Musicians» from St. Sophia Cathedral (XI c.), «Musicians and Saltimbanco» from the Chapel of the Holy Trinity in Lublin (Poland, XV c.) and Front Chronograph (Muskovy, XVI c.), belong the types of short- and long-neck lute. The last type – with the mirror-symmetrically arranged short melody strings – is the Ukrainian long-neck kobza and similar to the Russian domra. The lexical item «domra» has no etymological justification in Turkic lexical material. The origin of its name can be understood through the ancient Iranian language. The lexical item «dumbra» with a root *dumb*: *duma* –, preserved the sacred semantics of string instruments of the ancient Iranians (Afghan singers, storytellers – *dums*).

Baroque's Kobza existed both without short melodic strings (so called pre-strings), and with them, located unilaterally or bilaterally on the body. They were adopted from the lute-like instruments of the Slavic Middle Ages and preserved until XX century. The evolution of long-neck kobza with pre-strings turned out to be marginal, and the short-neck kobza (with «pre-strings» or without) have been preserved among the Ukrainian instruments until XX century.

Novelty. It was proven for the first time the kobza's autochthonous origin, its variations defined; this instrument was distinguished from a circle of similar lute-like instruments of the Eastern and Western Slavic world.

Practical significance. Results of the study constitute the basis for further study of the Ukrainian musical instruments historical origins.

Key words: kobza, long neck lute, short neck lute, short melody strings, chordophones.

Надійшла до редакції 30.11.2016 р.

УДК 78.481

«ФЛЕЙТА ПАНА» В ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ ПЛЕМЕН ДОБИ НЕОЛІТУ – БРОНЗИ**Олійник Ольга Григорівна**, кандидат мистецтвознавства, доцент,
Львівська національна музична академія ім. М.В. Лисенка, м. Львів
olgaol.54@mail.ru

Досліджується багатотрубковий аерофон («флейта Пана»), що існував у музично-інструментальній культурі племен доби неоліту – бронзи. Визначено його сакральне значення як показника високого соціального статусу (вождів-жерців), а також зв'язок з обрядами перехідного циклу і його функцію атрибута-медіатора. Імітації флейт Пана в дитячих похованнях мали важливий семіотичний статус у ритуалах переходу. Незавершені флейти в похованнях уявлялися як «антонім» технічно завершеного інструмента і асоціювалися з Потойбіччям.

Ключові слова: багатотрубковий аерофон, музична археологія, музично-інструментальна культура, неоліт – доба бронзи, «флейта Пана».

Постановка проблеми. Найскладнішою проблемою давньої історії людства є реконструкція його духовної, зокрема, й музично-інструментальної культури. Археологічні розкопки кінця XIX – початку XXI ст. виявили велику кількість музичних інструментів та їх зображень на предметах мистецтва. У цей час сформувалася самостійна галузь музикознавства – інструментознавство (органологія). Одним із перших дослідників, хто вивчав археологічні інструменти, їх походження та еволюцію, був німецький інструментознавець К. Закс, який заклав основи для виникнення у другій пол. XX ст. нового напрямку досліджень давніх інструментів – *музичної археології*, яка застосовує методи археологічних досліджень в поєднанні з інструментознавчими. Поєднання цих методів дозволяє з'ясувати семантику та функції музичних інструментів в обрядово-ритуальних практиках, релігійно-міфологічних й світоглядних уявленнях давніх народів. Іноді музичний інструмент (його тип, особливості форми, оздоблення) стає єдиним джерелом інформації про історико-культурні явища, які на іншому матеріалі не знаходять однозначних пояснень.

Огляд останніх публікацій. Багатотрубковий аерофон доби неоліту – бронзи (IV-II тис. до н.е.), який традиційно зветься «флейтою Пана», ще не ставав предметом дослідження фахівців-інструментознавців. В археологічних джерелах він згадується у публікаціях археологів О. Ізбіцер [8], М. Макаренка [10], В. Подобєд, А. Усачук та В. Циміданова [12], присвячених дослідженням матеріальної й духовної культури окремих археологічних культур.

Мета статті – дослідити морфологію «флейти Пана», її семантику та функції в ритуально-обрядових практиках і міфо-релігійних поглядах населення доби неоліту – бронзи Східної Європи.

Вклад дослідницького матеріалу. Походження багатотрубкової флейти пов'язують із Паном – давньогрецьким божеством отар, лісів і полів. Однак у грецьких міфах та писемних джерелах цей інструмент називають «сирингою» або «сиринксом», оскільки Пан зробив його з тіла німфи Сиринги. У міфі йдеться про те, що німфа, втікаючи від закоханого в неї Пана, попросила Зевса перетворити її на очерет, і розлючений Пан порізав його на шматки. Отямившись, він зрозумів, що ріже тіло своєї коханої і у відчай, зітхаючи, почав цілувати частинки стебел. Від його подиху вони зазвучали, видаючи різні за висотою звуки. Так виник інструмент сиринга. Вперше він згадується у «Гімні Гермесу» та «Іліаді» Гомера [6; 61]. Вчені вважають, що легенда про бога Пана виникла у II тис. до н.е., тому час появи інструмента датують у цих межах [14; 24]. Однак знахідка багатотрубкової флейти в одному з поховань Маріупольського могильника¹ в Приазов'ї, що датується добою неоліту, вказує на найдавнішу хронологічну межу існування цього інструмента на теренах Європи – IV тис. до н.е. Флейта була виготовлена з пташиних кісток із дуже тонкими стінками. Вона складається з семи трубочок різних розмірів (рис. 1 а). Довжина найдовшої складає майже 10 см, найкоротшої – 5 см. Кожна трубочка прикрашена прокресленими поперечними заглибленнями у формі коротких рисок або суцільних ліній навколо корпусу. На одних трубочках риси або лінії нанесені рівномірно по всій поверхні, на інших вони згруповані по 5-10 окремими блоками. Їх значення поки що не з'ясоване. Прокреслені або нанесені червоною фарбою риси та лінії навколо корпусів трубочок відомі й на інструментах пізнішого часу – доби бронзи (рис. 1 б). Флейту виявлено в похованні, яке відрізнялося від інших особливим набором інвентарю, серед якого була кам'яна булава, що у всі часи була символом влади [10; 32–33]. Отже, флейта належала особі високого соціального статусу.

Найбільша кількість «флейт Пана» походить з археологічних матеріалів доби бронзи (III – поч. I тис. до н.е.). Вони належать до *ямної, катакомбної та зрубної* археологічних культур. Нам невідомі самоназви цих племен, тому археологи розрізняють їх за специфічним типом поховальних споруд – у ямах, катакомбах та зрубках [4; 9]. Ямна культура належить до періоду раннього бронзового віку (XXX-XXIII ст. до н.е.). За своєю масштабністю ямна спільнота не мала аналогів у світовій системі культур доби бронзи. Вона була поширеною у степу та лісостепу Східної і Центральної Європи, від Зауралля на сході до теренів Сербії, Болгарії та Угорщини на заході [4; 143]. Катакомбна культура (XXV-XX ст. до н.е.) прийшла на зміну ямній. Вона існувала у степовій і лісостеповій смузі Євразії від Приуралля і Північного Кавказу до пониззя Дунаю. Осереддя катакомбної культури локалізується у степах між Доном і Дніпром та на Північному Кавказі [4; 156–157]. Традиція утворення великих спільнот у Степу та Лісостепу за доби бронзи знайшла своє логічне завершення з формуванням у XVII-XII ст. до н.е. зрубної культурно-історичної спільноти. Зрубна спільнота була поширена на півдні Східної Європи між Дніпром і Уралом [4; 180].

Багатотрубкові флейти зазначених археологічних культур складаються з 3-8 трубочок (рис. 2 а, б, в). У похованнях вони трапляються досить рідко. Їх знаходять лише в могилах, що відрізняються від загальної маси особливим набором інвентарю, як і в добу неоліту. Археологи вважають, що в них поховані представники високого соціального статусу – вожді та жерці, або особи, що поєднували обидві ці функції [12; 52]. Археолог В. Циміданов, дослідник духовної культури зрубних племен, зазначав, що вожді-жерці у свідомості людей свого племені могли асоціюватися з творцями Всесвіту і сприймалися як гаранті стабільності соціуму [16; 81–82]. «Флейта Пана», як сакральний атрибут обряду, виконувала функцію медіатора між світом людей і богів. У міфо-ритуальній концепції Всесвіту багатьох народів світу (зокрема й індоєвропейських та індоіранських, до яких належать носії ямної, катакомбної і зрубної археологічних культур – О.О.) музичні інструменти слугували засобами семіотизації оточуючого простору [7]. Носії культури зрубної спільноти належали до однієї з гілок північноіранського етносу [11; 69]. У давніх іранців хижі та водоплавні птахи були символами та перевтіленнями антропоморфних богів і співвідносилися з трьома зонами космосу – верхнім, середнім і нижнім світами [13; 59–60, 63]. Вчені довели, що зі всіх археологічних культур Східної Європи доби бронзи вірування, пов'язані з птахами, отримали найбільше розповсюдження саме в зрубній культурі. Вони асоціювалися з військовою, владною та ритуальною функціями [12; 49].

За формою багатотрубкова флейта (зі з'єднаними в один ряд трубками від найдовшої до найкоротшої) нагадує крило птаха. Про подібність форми інструмента з крилом згадується у грецькій легенді про Ікара, де йдеться про те, що Дедал, який виготовляв крила для Ікара, робив їх за зразком і подібністю до полікалamosa² Давньоримські автори Поллукс (Ономастикон IV 69-70) та Овідій (Метаморфози VIII 190-194) також порівнюють її крилом [5; 11, 6; 62]. Багатотрубкові флейти, знайдені у похованнях зрубної археологічної культури, виготовлялися виключно з кісток птахів. Найчастіше це були водоплавні птахи – качка, гуска, лебідь. Водоплавний птах єдиний з представників фауни, здатний переміщуватися по землі, воді та в повітрі, об'єднуючи три зони космосу – світ людей, предків та богів. Як жрецький атрибут обряду, флейта з кісток водоплавного птаха виконувала функцію медіатора у спілкуванні з богами та предками. Зазначимо, що птахи у багатьох народів уважалися помічниками шаманів, здатними переміщувати їх між світами [1; 31–32, 99–101].

Однак досить часто «флейти Пана» знаходять і в похованнях дітей. Видається малопереконаливим, щоб сакральний атрибут обряду був дитячою забавкою. Варто зазначити, що не завжди набори кісток у дитячих похованнях, які визначають як «флейти Пана», всередині ретельно вичищені й заглажені. Інструментознавцям добре відомо, що від якості обробки внутрішньої поверхні кістки залежить, чи буде вона взагалі звучати. Виникає запитання: що символізували і яке значення мали ці імітації флейт у дитячих похованнях? Відповідь знаходимо у матеріалах розкопок двох святилищ у південно-західній Анатолії (Мала Азія) та двох дитячих похованнях передкатакомбного часу в Закубанні (Іван-курган поблизу Ульського аулу). У цих святилищах археологи знайшли глиняні статуетки, в яких замість голови були вставлені кістяні трубочки з прокресленими на них обличчями (рис.3). Подібні статуетки з круглими у розрізі каналцями, в які вставляли кістяні трубочки (що не збереглися), знаходилися в похованнях дітей у Закубанні. В одному з поховань археологи виявили одразу шість статуеток різних розмірів та різної довжини каналців всередині. Неоднакова довжина каналців свідчить про те, що кістяні трубочки, які туди вставлялися, також були різних розмірів, як на «флейтах Пана». Археолог О. Ізбіцер припускає, що пташині кістки, які спочатку були головками ідолів, із часом перетворилися на їх символи [8; 413]. Підтвердженням своєї думки про антропоморфність «флейти Пана» автор вважає знахідки в катакомбних похованнях із Нижнього Дону наборів кісток птахів, що були розфарбовані кільцями червоного і чорного кольорів та прикрашені мініатюрними бронзовими пронизками та пастовим бісером [8; 413]. За допомогою цього декору і розпису втілювалась та сама ідея – їх антропоморфність. Кожна окрема трубочка у наборі «флейти Пана» символізувала певне божество, а її звук сприймався як його сакральний голос. Це підтверджує думку про медіативну функцію флейт в обрядах, а також пояснює, чому в похованнях дітей та підлітків знаходять необроблені кістки, викладені рядком у формі «флейти Пана». Дослідники припускають, що такі імітації мали важливий семіотичний статус у поховальному обряді, тобто обряді переходу. Незавершена річ мислилася як «антонім» технічно завершеної і асоціювалася з Потоїбіччям [12; 48]. Речі-медіатори, до яких належать незавершені флейти-божества у похованнях дітей та підлітків, могли виконувати функції провідників у світ богів та предків. Отже, форма флейти, матеріал з якого вона виготовлялася та елементи декору несуть певний інформативний код. Набір різних за розмірами трубочок флейти, виготовленої з кісток птахів символізує священного птаха, а декор інструмента (прокреслені обличчя, та стилізація антропоморфних рис у вигляді прикрас) втілює антропоморфні божества.

Іноді в похованнях дорослих осіб катакомбної археологічної культури трапляються набори ретельно оброблених зсередини та зовні трубочок, які розташовані не рядком, а компактно, під кутами одна до другої. Рештки органічного тліну вказують на те, що вони могли знаходитися у торбинці або якійсь прямокутній (дерев'яній?) конструкції, що не збереглася. Ця обставина змушує археологів з обережністю ставитися до їх визначення як музичних інструментів [2; 215]. Зазначимо, що існує декілька способів з'єднання трубочок але найчастіше вони скріплюються разом за допомогою тонких дерев'яних планок і шнурка (рис. 4 а). Сам факт наявності зотлілої торбинки вказує на те, що інструмент в ній міг знаходитися у вертикальному положенні або під кутом. Тому коли зотліли органічні деталі, трубочки розсипалися в різні сторони.

Зазначимо, що не всі багатотрубкові флейти обов'язково скріплювалися разом. У традиційній інструментальній культурі українців та росіян (Курської та Брянської обл.) дотепер існує інструмент, який називається *кувиці* або *кугикли* (рис. 4 б). Зазвичай вони мають від двох до п'яти не з'єднаних між собою трубочок різної довжини. Назва *кувиці* вперше згадується в етнографічних джерелах початку XIX ст. У давніх слов'янських писемних пам'ятках та азбуковниках XVI-XVII ст. цей термін відсутній. В них багатотрубкові флейти визначаються термінами *цвница*, *свиріль*, *свирелка*.

Етимологію назви *кувиці* / *кугикли* дослідники не можуть пояснити. Уважають, що вона походить від звуконаслідування крику чибіса – *кузу, кузу* [3; 165]. Відсутність згадок про інструмент у ранньохристиянських писемних джерелах та етимологічного пояснення терміну наводить на думку, що походження назви інструмента слід шукати в дохристиянських віруваннях слов'ян. Цікаві відомості про використання кувиць у язичницькому обряді подає наприкінці XIX ст. архієпископ чернігівський Філарет у праці «Історико-статистичний опис Чернігівської єпархії» (1873 р.). Він зазначав, що свято на честь святої мучениці Акулини³, яке супроводжується грою на кувицях, *тепер замінило обряд на честь божка Кугикли* [9; 255]. Російський інструментознавець М. Привалов ще на початку XX ст. висловив припущення, що багатотрубкова флейта в інструментарії українців та росіян є реліктом, який зберігся ще з арійських часів (тобто, з періоду доби бронзи – О.О.) [15; 260]. З етнографічних джерел відомо, що на кувицях грали виключно жінки [3; 167]. Музикознавець-фольклорист К. Квітка вважав, що кувиці у давні часи використовувалися в культових обрядах. Він наводить відомості про використання інструмента в обряді «очікування сонця», яке відбувалося і ніч на свято Петра (29 червня за старим стилем) [9; 255].

Кувиці доби бронзи відомі з розкопок поховань *стжижовської* археологічної культури (XX-XVI ст. до н.е.). Ця культура була поширеною у північно-західній Волині та східній частині Люблінського воєводства в Польщі. На даний час відомо два інструменти. Їх знайшли в похованнях поблизу сіл Новосілки та Жорнів Рівненської обл. Кувиці з Новосілок склалися з шести трубочок (чотири цілі й дві у фрагментах) довжиною приблизно від 3 до 5 см. Інструмент з Жорнова складався з чотирьох трубочок (рис. 4 в). Їого знайшли у похованні жінки віком понад 60 років. Це поховання відрізняється від решти тим, що на її видовженому черепі помітні сліди кільцевої деформації. Штучна деформація черепу і наявність музичного інструмента свідчать про винятковий статус небіжчиці. Можливо, вона була жрицею або шаманкою і використовувала кувиці в магічних обрядах.

Висновки. У духовній культурі племен доби неоліту – бронзи багатотрубкова флейта мала велике сакральне значення. Вона була атрибутом-медіатором в обрядах, зокрема, перехідного циклу, в яких виконувала функцію провідника у світ богів та предків, а також індикатором особливого соціального статусу (вождь-жрець).

Примітки

¹ Маріупольський могильник – нео- та енеолітичні поховання (друга половина V-IV тис. до н.е.), виявлені у 1930-х рр. археологом М.О. Макаренком поблизу м. Маріуполь (Донецька обл., Україна). Схожі пам'ятки відомі у степовій та на півдні лісостепової смуги від Нижнього Дніпра до Уралу. В археології їх визначають як Маріупольська культурно-історична область.

² Полікалamos є пізнішою назвою сиринги і перекладається з грецької як *багатотрубковий*, тобто багатотрубкова флейта.

³ Весняне свято на її честь припадає на день сіяння гречки і називається «Кулинки».

Ілюстрації

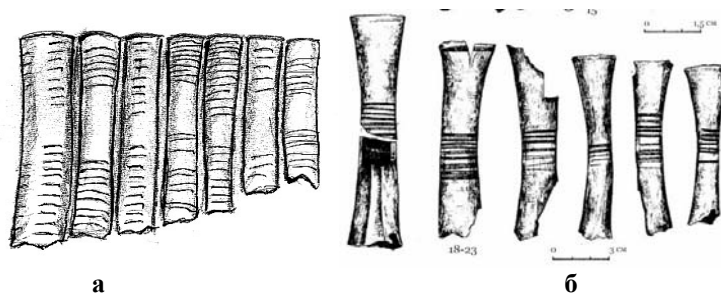
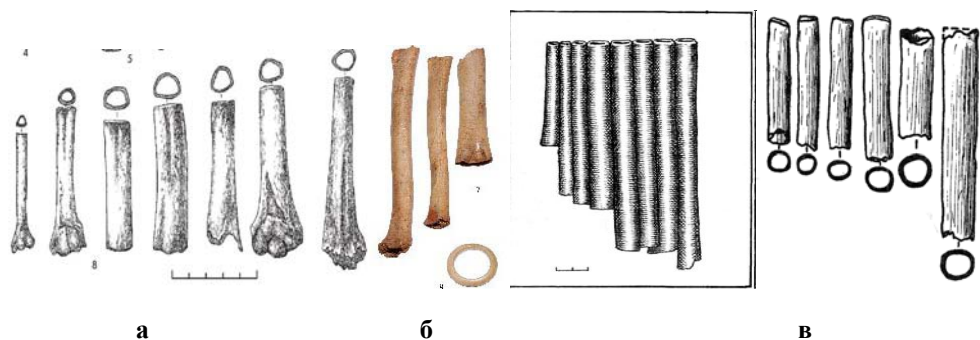

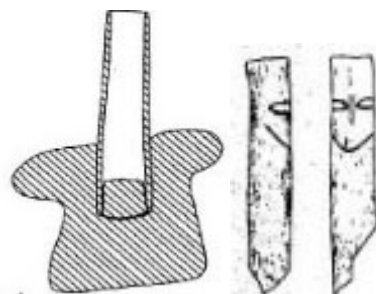
Рис. 1.

а – неолітична «флейта Пана»;

б – флейта доби бронзи

Рис. 2. Багатотрубкові флейти:
а – ямної;
б – катакомбної;
в – зрубної археологічних культур

Рис. 3. Антропоморфна флейта

Рис. 4.
а – спосіб з'єднання трубочок флейти;
б – виконавиця на кувцях;
в – кувци стжижовської археологічної культури

Список використаної літератури

1. **Басилов В. Н.** Избранники духов / В. Н. Басилов. – М. : Наука, 1984. – 150 с.
2. **Братченко С. Н.** Могили бронзової доби в басейні р. Деркул / С. Н. Братченко // Матеріали и исследование по археологии Восточной Украины. Сб. науч. тр. Луганск : ВНУ им. В. Даля, 2003. – № 1. – С. 162-225.
3. **Величина О.** Музыкальный инструмент и человеческое тело (на материале русского фольклора) / О. Величина // Тело в русской культуре: сб. ст. / сост. Г. Кабакова, Ф. Кент. – М. : НЛЮ, 2005. – С. 161-176.
4. **Винокур І. С.** Археологія України / І. С. Винокур, Д. Я. Телегін. – Тернопіль : Навч. кн., 2005. – 480 с.
5. **Герцман Е. В.** Инструментальный каталог Поллукса / Е. В. Герцман // Из истории инструментальной музыкальной культуры: сб. науч. тр. – Л. : ЛГИТМиК им. Н. К. Черкасова, 1988. – С. 7-30.
6. **Герцман Е.** Языческие и христианские музыкальные древности / Е. Герцман. – СПб. : Лебедушка, 2006. – 653 с.

7. *Заруцкая И. В.* Азбука фольклора. Музыка и музыкальные инструменты в мифологическом мышлении [Электронный ресурс] / И. В. Заруцкая. – Режим доступа : http://bank.orenipk.ru/Text/t30_23.htm
8. *Избицер Е. В.* Модели «повозок», «флейты Пана» и северокавказская культура / Е. В. Избицер // Археолог : детектив и мыслитель : сб. ст., посвященный 77-летию Л. С. Клейна. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та. – С. 409-421.
9. *Квитка К. В.* Об историческом значении флейты Пана / К. В. Квитка // Музыкальная фольклористика. – М. : Сов. композ., 1986. – Вып. 3. – С. 244-257.
10. *Макаренко М.* Маріупільський могильник: репринтне видання / М. Макаренко. – К. : Дакор, 2012. – 276 с.
11. *Отрошенко В. В.* До етнічної належності носіїв культур зрубної спільноти / В. В. Отрошенко, Т. А. Вовк // Магістерум. Археолог. студії. – К. : Стило, 2001. – Вип. 6. – С. 69-75.
12. *Подобед В. А.* Птицы в верованиях степных и лесостепных племен Евразии эпохи бронзы / В. А. Подобед, А. Н. Усачук, В. В. Цимиданов // Уфим. археолог. вестник. – Уфа : ИИЯЛ УНЦ РАН, 2012. – Вып. 12. – С. 43-70.
13. *Раевский Д.* Очерки идеологии скифо-сакских племен / Д. Раевский. – М. : Восточная литература, 1977. – 215 с.
14. *Садоков Р. Л.* Тысяча осколков золотого саза / Р. Л. Садоков. – М. : Сов. композ., 1971. – 168 с.
15. *Хоткевич Г. М.* Музичні інструменти українського народу. Друга ред. / упор., підг. тексту, покажч. О. О. Савчук / Г. М. Хоткевич. – Х. : Вид. Савчук О. О., 2012. – 512 с.
16. *Цимиданов В. В.* Социальная структура срубного общества / В. В. Цимиданов. – Донецк, 2004. – 204 с.

References

1. *Basilov V. N.* Izbranniki dukhov / V. N. Basilov. – M. : Nauka, 1984. – 150 s.
2. *Bratchenko S. N.* Mogyly bronzovoi doby v baseyni r. Derkuhl / S. N. Bratchenko // Materialy i issledovaniya po arkeologii Vostochnoy Ukrainy. Sbornik nauchnykh tudov. – Lugansk: VNU im. V. Dalia, 2003. – № 1. – S. 162-225.
3. *Vielichkina O.* Muzykalnyi instrument i cheloviecheskoye tielo (na materialie russkogo folklora) / O. Vielichkina // Tielo v russkoi kulturie. Sb. Statiey. – M. : NLO, 2005. – S. 161-176.
4. *Vinokur I. S., Telegin D. Ya.* Arkheologiya Ukrainy. – Ternopil: Navchalna knyga, 2005. – 480 s.
5. *Gertsman, Ye. V.* Instrumentalnyy katalog Polluxsa / Ye. V. Gertsman // Iz istorii instrumentalnyoy muzykalnoy kultury. Sbornik nauchnykh trudov. – L. : LGITMiK im. N. K. Cherkasova, 1988. – S. 7-30.
6. *Gertsman Ye. V.* Yazychieskiye i khristianskiye muzykalnyie drievnosti / Yr.V. Gertsman. – SPb. : Liebidushka, 2006. – 653 s.
7. *Zarutskaya I. V.* Azbuka folklora. Muzyka i muzykalnyie instrumenty v mifologichieskom myshlienii [Elektronnyu resurs] / I.V. Zarutskaya. – Rezhym dostupu: http://bank.orenipk.ru/Text/t30_23.htm.
8. *Izbitser Ye. V.* Modeli «povozok», «fleyty Pana» i sievierokavkazskaya kultura / Ye. V. Izbitser // Arkheolog: detektiv i myslitel. Sb. Statiey, posviashchionnyi 77-lietiyu L. S. Kleyna. – SPb. : Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 2004. – S. 409-421.
9. *Kvitka K. V.* Ob istorichieskom znachenii fleyty Pana /K.V. Kvitka // Muzykalnaya folkloristika. Vyp. 3. – Moskva: Sovietskiy kompozitor, 1986. – S. 244-257.
10. *Makarenko M.* Mariupolskiy mogylnyk: reprintsne vydannia / M. Makarenko. – K. : Dakor, 2012. – 276 s.
11. *Otroshchenko V. V.* Do etnichnoyi nalezhnosti nosiyiv kultur zrubnoyi spilnoty / V. V. Otroshchenko, T. A. Vovk // Magisterium. Arkheolog. studiyi. Vyp. 6. – K. : Stylos, 2001. – S. 69-75.
12. *Podobed V. A.* (2012), Ptitsy v vierovaniakh stiepnnykh i liesostiepnnykh pliemion Yevrazii epokhi bronzy/ V. A. Podobed, A. N. Usachuk, V. V. Tsymidanov //Ufimskiy arkhieologichieskiy viestnik. Vyp. 12. – Ufa : IIIYaL UNTs RAN. – S. 43-70.
13. *Rayevskiy D. S.* Ochierki idieologii skifo-sakskikh pliemion / D. S. Rayevskiy. – M. : Vostochnaya litieratura, 1977. – 215 s.
14. *Sadokov R. L.* Tysiachia oskolkov zolotogo / R. L. Sadokov. – M. : Sovietskiy kompozitor, 1971. – 168 s.
15. *Khotkevich G. M.* Muzychni instrumenty ukrayinskogo narodu. Druga redaktsiya / G. M. Khotkevich. – Kharkiv: Vydavets Savchuk O. O., 2012. – 512 s.
16. *Tsymidanov V. V.* Sotsyalnaya struktura srubnogo obdshchestva / V. V. Tsymidanov. – Donietsk, 2004. – 204 s.

«ФЛЕЙТА ПАНА» В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ ПЛЕМЕН ЭПОХИ НЕОЛИТА – БРОНЗЫ

Олейник Ольга Григорьевна, кандидат искусствоведения, доцент,
Львовская национальная музыкальная академия им. Н. В. Лисенко, г. Львов

Исследуется многостольный аэрофон («флейта Пана»), существовавший в музыкально-инструментальной культуре племен неолита – эпохи бронзы. Установлено его сакральное значение как индикатора высокого социального статуса (вождь-жрец), а также связь с обрядами переходного цикла и его функция атрибута-медиатора. Имитация флейт Пана в детских погребениях имели важный семиотический статус в ритуалах перехода. Незавершенная флейта в погребениях мыслилась как «антоним» технически завершенного инструмента и ассоциировалась с потусторонним миром.

Ключевые слова: многостольный аэрофон, музыкальная археология, неолит – эпоха бронзы, музыкально-инструментальная культура, «флейта Пана».

«PAN PIPES» IN TRIBES SPIRITUAL CULTURE OF THE NEOLITHIC – BRONZE AGE

Olijnyk Olga, Candidate of Art Criticism, Associate Professor
Lviv National Music Academy n.a. M. V. Lysenko, Lviv

The paper examines the multi-pipe aerophon («Panpipe»), which existed in the musical and instrumental culture of tribes during the Neolithic-Bronze Age. Its sacred significance was determined as an indicator of high social status (chiefs, priests), as well as the relationship with the transition cycle rites and its function of attribute-mediator. The Panpipe imitations in children's graves had an important semiotic status in the transition rituals. Incomplete flutes in the burials were thought as «antonym» of the technically completed instrument and associated with the Other World.

Key words: Multi-pipe aerophon, music archaeology, Neolithic – Bronze Age, musical and instrumental culture, Panpipes.

UDC.78.481

«PAN PIPES» IN TRIBES SPIRITUAL CULTURE OF THE NEOLITHIC–BRONZE AGE

Olijnyk Olga, Candidate of Art Criticism, Associate Professor
Lviv National Music Academy n.a. M. V. Lysenko, Lviv

Aim of this paper – to study the semantics and functions of Panpipe in the ritual and ceremonial practices and myth-religious views of the population during Neolithic- Bronze Age.

Research methodology. The paper applies the archaeological research and organological methods that allow determining the semantics and features of musical instruments in ceremonial and ritual practices, religious, mythological, and philosophical beliefs of ancient peoples.

Results. Multi-pipe aerophon of the Neolithic-Bronze Age, which is traditionally called «Panpipe», has not yet become in the scientific literature a subject of organological research. The origin of this instrument is associated with the legend of the god Pan, which emerged, like the instrument itself, in the II millennium BC. The discovery of this instrument at the territory of Ukraine indicates the lower chronological limit of this instrument existence within the territory of Europe – IV millennium BC. The largest number of «Panpipes» comes from archaeological materials of Bronze Age (III – early I millennium B.C.). They are found only in the graves of the high social status members – chiefs and priests, as well as in children's graves. As a priestly attribute the Panpipe made of bird bones served as a mediator in communication with gods and ancestors. The shape, material, and decorations represent certain informative code. The instrument's pipes symbolize the sacred bird and correlate with three areas of space – upper, middle, and lower worlds. Instrument's decoration embodies anthropomorphic deity. Flutes-deities in children's graves served as the guides in the world of gods and ancestors.

Novelty. The archaeological artefacts – so-called Panpipes from the burial of Neolithic – Bronze Age were introduced for the first time to the musical archaeology.

Practical significance. This paper has a practical implication for convergence of archaeologists and instrument experts' work in the field of study of musical and instrumental culture of Neolithic – Bronze Age, particularly localized in Ukraine.

Key words: Multi-pipe aerophon, music archaeology, Neolithic – Bronze Age, musical and instrumental culture, Panpipes.

Надійшла до редакції 30.11.2016 р.

УДК 78.481

ДЗВІНОЧКИ ТА ДЗВОНИ В КИТАЙСЬКІЙ ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ
ДОБИ БРОНЗИ

Чень Наньпу, пошукувач Львівської національної музичної
академії ім. М.В. Лисенка, заступник директора,
Музичний коледж «Qin Yun», м. Леншань, провінція Сичуань, Китай
15006539994@qq.com

Стаття присвячена вивченню ідіофонів – дзвіночків та дзвонів доби бронзи, виявлених в археологічних розкопках на території Китаю. Вперше здійснено порівняльний аналіз й класифікацію цих інструментів за міжнародною систематикою Е. Горнбостеля – К. Закса. На основі давніх легенд і писемних джерел вивчено їх роль у духовній культурі Китаю доби бронзи. Починаючи з доби правління ранніх династій Шан (Інь) і Чжоу (1766-247 рр. до н.е.), дзвони посідали важливе місце в ритуально-церемоніальному, державному і суспільному житті Китаю

Ключові слова: бронзові дзвіночки, дзвони, династія Шан, династія Чжоу, ідіофони, музична археологія.